

МӘДЕНИ МҰРА
ғылыми журнал

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ
научный журнал

CULTURAL HERITAGE
science journal

ISSN: 2708-3365 (print)

ISSN: 3006-1377 (online)

№ 1 (104)

Астана
2024

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

СЫДЫҚОВ Айбек Жексеналыұлы	– PhD докторы (алқа төрағасы) (Қазақстан)
ИБРАЕВА Ақмарал Ғосманқызы	– алқа төрағасының орынбасары, Қазақстан ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жәкен Қожахметұлы	– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
САМАШЕВ Зайнолла Самашұлы	– тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
АЙМҰХАМБЕТ Жанат Әскербекқызы	– филология ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
ҮМІТҚАЛИЕВ Ұлан Үмітқалиұлы	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
МЕРЦ Виктор Карлович	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
ЖАБАҒИН Мақсат	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
БИҒОЖИН Ұлан Зейноллаұлы	– PhD докторы (Қазақстан)
САБИТОВ Жаксылық	– PhD докторы (Қазақстан)
ДЮПЮЙ Пауло	– PhD докторы (Қазақстан)
ҚАРА Әбдуақап	– доктор, профессор (Түркия)
ШАМИЛЬОГЛУ Юлай	– PhD, профессор (АҚШ)
АЙТПАЕВА Гулнара Амановна	– филология ғылымдарының докторы, профессор (Қырғызстан)
РАДИВОЖЕВИЧ Мильяна	– PhD, қауымдастырылған профессор (Ұлыбритания)

EDITORIAL BOARD:

Aibek Sydykov	– Doctor PhD (Chairman of the editorial board) (Kazakhstan)
Akmaral Ibrayeva	– Deputy chairman of the editorial board, Academician of the National Academy of Natural Sciences of Kazakhstan, Doctor of historical sciences, Professor (Kazakhstan)
Zhaken Taimagambetov	– Academician of NAS RK, Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Zainolla Samashev	– Doctor of Historical Sciences, (Kazakhstan)
Zhanat Aimukhambet	– Doctor of Philology, Professor (Kazakhstan)
Ulan Umitkaliev	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Victor Merts	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Maxat Zhabagin	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Ulan Bigozhin	– PhD (Kazakhstan)
Zhaxylyk Sabitov	– PhD (Kazakhstan)
Paula Dupuy	– PhD (Kazakhstan)
Kara Abdulvahap	– Doctor, professor (Turkey)
Uli Shamiloglu	– PhD, professor (USA)
Gulnara Aitpaeva	– Doctor of Philology, Professor (Kyrgyzstan)
Radivojevic Miljana	– PhD, Associate professor (UK)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

СЫДЫКОВ Айбек Жексеналыевич	– PhD доктор (председатель коллегии) (Казахстан)
ИБРАЕВА Акмарал Госмановна	– заместитель председателя коллегии, Академик Казахстанской национальной академии естественных наук, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
ТАЙМАГАМБЕТОВ Жакен Кожаметович	– Академик НАН РК, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
САМАШЕВ Зайнолла Самашевич	– доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
АЙМУХАМБЕТ Жанат Аскербековна	– доктор филологических наук, профессор (Казахстан)
УМИТКАЛИЕВ Улан Умиткалиевич	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
МЕРЦ Виктор Карлович	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
ЖАБАГИН Максат	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
БИГОЖИН Улан Зейноллаулы	– PhD доктор (Казахстан)
САБИТОВ Жаксылык	– PhD доктор (Казахстан)
ДЮПЮЙ Пауло	– PhD доктор (Казахстан)
КАРА Абдуакап	- Доктор, профессор (Турция)
ШАМИЛЬОГЛУ Юлай	– PhD, профессор (США)
АЙТПАЕВА Гулнара Амановна	- доктор филологических наук, профессор (Кыргызстан)
Радивожевич Мильяна	- PhD, ассоциированный профессор (Великобритания)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Археология / Archaeology / Археология

Таймагамбетов Ж.К., Анойкин А.А., Бочарова Е.Н., Павленок Г.Д., Курбанов Р.Н., Дуванбеков Р.С.
Шығыс Қазақстандағы мезолиттік Қарасай тұрағы

Taimagambetov Zh.K., Anoikin A.A., Bocharova E.N., Pavlenok G.D., Kurbanov R.N., Duvanbekov R.S.
About the Karasai mesolithic site in East Kazakhstan

Таймагамбетов Ж.К., Анойкин А.А., Бочарова Е.Н., Павленок Г.Д., Курбанов Р.Н., Дуванбеков Р.С.
О мезолитической стоянке Карасай в Восточном Казахстане.....7

Артықбаев Ж.О., Макеев М.С., Құттыбай М.М. Ежелгі Ботай тұрғын үйі қазақ шошаласы: түрлері, қызметі, генезисі және қазіргі жағдайы

Artykbayev Zh.O., Makeev M.S., Kutybay M.M. Ancient Botai dwelling is Kazakh shoshala: types, function, genesis and current state

Артықбаев Ж.О., Макеев М.С., Құттыбай М.М. Жилище древних ботайцев - казахская шошала: виды, деятельность, генезис и современное состояние.....17

Атдаев С.Д., Маммедова Б.Ж. Түркмендердің динг мұнаралары (XIX ғасыр материалдары негізінде)

Atdaev S. J., Mammedova B. J. Towers-dings of the Turkmen (based on materials of the 19th century)

Атдаев С.Дж., Маммедова Б.Дж. Башни-динги у туркмен (по материалам XIX в.).....33

Кошман Т.В., Егінбай Ә.Е. XX ғасырдың 20-жылдарындағы Ақмола музейінің палеонтологиялық жинағын құру тәжірибесі

Koshman T.V., Yeginbay A.E. Experience of creation of the paleontological collection of the Akmola museum in the 20s of the XX century

Кошман Т.В., Егінбай А.Е. Опыт создания палеонтологической коллекции Ақмолинского музея в 20-е гг. XX в.....46

Құрманиязов Ы.С., Шарапова Қ.Ә., Альсейтова С.Ж. Арал маңы Қарақұмындағы жаңа зерттеулер

Kurmaniýazov Y.S., Sharapova K.A., Alseitova S.Zh. New studies of the Aral sea Karakum

Құрманиязов Ы.С., Шарапова Қ.Ә., Альсейтова С.Ж. Новые исследования приаральских Каракумов.....58

Султанова А.К. Түркілердің заманауи өнеріндегі материалдық және рухани мәдениеті (Қазақстан Ұлттық музейінің бейнелеу өнері экспозициясы негізінде)

Sultanova A.K. Material and spiritual culture of Turks in the modern art (based on art exposition in National museum of Kazakhstan)

Султанова А.К. Материальная и духовная культура тюрок в современном искусстве (на основе экспозиции изобразительного искусства Национального музея Казахстана).....74

Шораев Б.К., Оспанова А.К. Ұлы Жібек жолы бойындағы Қазақстандағы ортағасырлық қалалардың сауда саттықтағы рөлі

Shorayev B.K., Ospanova A.K. The role of medieval cities in Kazakhstan in the Great Silk Road

Шораев Б.К., Оспанова А.К. Роль средневековых городов Казахстана в торговле на Великом Шелковом пути.....90

Молдахмет А.А. Сырдария өзенінің төменгі ағысы бойындағы Алтын орда дәуіріндегі қалалардың зерттелу тарихы

Moldakhmet A.A. The history of the study of the cities of the Golden Horde era in the lower reaches of the Syr Darya

Молдахмет А.А. История изучения городов эпохи Золотой Орды в низовьях Сырдарьи.....105

Философия / Philosophy / Философия

Кузембаева С.Е. Ою-өрнек өнерінің философиялық танымы

Kuzembayeva S.E. Philosophical knowledge of ornamental art

Кузембаева С.Е. Философское познание орнаментального искусства.....118

Бақдәулет Ж.Ж., Кузембаева С.Е. Кілемдегі ою-өрнектердің философиялық белгілері мен идеялық мәні

Bakdaulet Zh.Zh., Kuzembayeva S.E. Philosophical knowledge of ornamental art

Бақдаулет Ж.Ж., Кузембаева С.Е. Философские знаки и идейное значение ковровых узоров.....129

Қазақстан музейлері / Museums of Kazakhstan/ Музеи Казахстана

Алманқұлова Ж.А. Отандық тарихымыздың құнды жәдігерлері сақталған – Жамбыл облыстық тарихи-өлкетану музейі

Almankulova Zh.A. Zhambyl regional museum of local lore is a place of priceless exhibits of national history

Алманқұлова Ж.А. Жамбылский областной историко-краеведческий музей – хранилище ценных памятников нашей национальной истории.....139

FTAMP 03.41.91

Молдахмет А.А.¹

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Астана, Қазақстан
e-mail: arhadkz@mail.ru

СЫРДАРИЯ ӨЗЕНІНІҢ ТӨМЕНГІ АҒЫСЫ БОЙЫНДАҒЫ АЛТЫН ОРДА ДӘУІРІНДЕГІ ҚАЛАЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫ

Аңдатпа. Мақалада Алтын орда дәуіріндегі Сырдария өзенінің төменгі ағысы бойындағы қалалардың зерттелу тарихы сипатталады. Сырдарияның төменгі ағысындағы қалалар тарихы отандық және шетелдік зерттеулерде, ғылыми еңбектерде аз қамтылған зерттеулердің бірі. XX ғасырдың 40-60-жылдарында Хорезм археологиялық-этнографиялық экспедициясы (ХАЭЭ) Жент, Кескен-Күйік-Қала қалашығында алғашқы барлау қазбаларын жүргізді, бұл зерттеу жұмысы тек Оғыз дәуірі ескерткіштерінің археологиясын анықтауға мүмкіндік берді. Аталмыш зерттеулер Сырдың төменгі ағысындағы қалалық мәдениеттің таралу шекараларын іс жүзінде нақты көрсетіп бере алмады.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ғылыми-зерттеу жобасы аясында «Ортағасырлық Қышқала (Баршынкент): Алтын Орда дәуіріндегі қалалық мәдениет контекстінде» тақырыбындағы Қышқала қаласының орнында жүргізген археологиялық зерттеулер Сырдарияның төменгі ағысындағы (аз зерттелген аймақ) қалалар тарихына, Еуразия далаларына оның ішінде Қазақстанның ортағасырлық мәдениетіне жаңа материалдар енгізді.

XX ғасырдың 40-60 жылдарында Хорезм экспедициясының көп жылғы барлау жұмыстарымен бірге Қышқала маңында жүргізілген ауқымды ғылыми-зерттеулер нәтижесінде Іңкәрдария және Жаңадария арналарының бойынан Алтын Орда дәуіріне тән бірнеше жаңа ескерткіштердің орнын анықтады.

Кілт сөздер: Сырдария, Алтын орда, Жаңадария, ортағасыр, барлау, қазба жұмыстары, тарихи зерттеу, жазба дерек.

Дәйексөз үшін: Молдахмет А.А. Сырдария өзенінің төменгі ағысы бойындағы Алтын орда дәуіріндегі қалалардың зерттелу тарихы // Мәдени мұра. 2024. №1 (104). 105-117 б. (қаз.)

DOI: <https://doi.org/10.47500/2024.v17.i1.08>

Кіріспе

Сырдария өзені кейбір деректерде Баршындария, Оғыз дәуірі деректерінде Үшоғыз, Алтын ордалықтарда Сейхун, араб-парсы деректерінде Сұрат деп аталып, бұл күнде солтүстігі Тұран жазығы мен оңтүстігі Иранның егінші-шаруа алқабымен шектесіп, қалалық өркениеттің жарқын көрінісі деген түсінікті сақтауда.

Арал теңізінің оңтүстік-шығысы болып табылатын тарихи-географиялық аудан Алтын Орда мемлекетінің рухани орталығы – Сырдария өзенінің төменгі ағысы соңғы жылдарда терминдік тіркес ретінде ғылыми ортада аталып жүр (Сур 1). Сырдың төменгі ағысы солтүстікте Бетпақ даламен, оңтүстігінде Қызылқұм құмдарымен, шығысында Қартау жоталарымен, батысында Арал теңізімен шектесіп жатыр. Бұл кең алқапты табиғи-климаттық жағдайына қарай шығыс Арал маңы, Сырдың

төменгі ағысы, Қызылқұм шөлі, Қаратаудың оңтүстік-батыс беткейі деп бөлуге болады. Климаттың қолайлы, әрі жылы болуы диқаншыларға егін еуге мүмкіндік туғызып, егіншілік қарқынды дамыды. Соның нәтижесінде отырықшы-егіншілік, одан қалалық мәдениет қалыптасты.

Патшалық Ресей тұсында өлкеге әртүрлі ғылыми экспедициялар жіберіліп, оның арасында отаршылық пиғылдағы саясатты ұстанушылар өңірдегі ескерткіштерді есепке алған болып, зерттеу барысында кездескен құнды заттарды патша музейін жабдықтау мақсатында Ресейге тасымалдаған болатын. Алайда, аталмыш аймақты зерттеп, өңір тарихын зерттеуге үлес қосқан тарихшы, ғалымдарда болды. Атап айтқанда 1832 жылы А.И. Левшин Сырдың төменгі ағысындағы (Жанкент, Сырлытам, Кескен-күйік) қалалары жайында алғаш рет сипаттама жазып

Сур. 1. Сырдарияның төменгі ағысының алып жатқан аумағы

Fig. 1. The territory of the lower reaches of the Syr Darya river

қалдырды (Левшин, 1996: 20). 1856 жылы жарық көреген «Сырдарияның төменгі ағысы» деп аталатын А.И. Макшеевтің мақаласында көне қалалар, олардағы жерлеу орындары, ескерткіштердің түрлері, ерекшеліктері мен ұқсастықтары, орналасуы, алып жатқан көлемдері сипатталған (Макшеев, 1856: 40).

Сырдың төменгі ағысын тарихи-географиялық зерттеудегі ең бір үлкен төңкерістік уақыт ол өлкедегі алғашқы «Түркістан археология әуесқойлары» үйірмесі қызметінің құрылуымен тікелей байланысты. Алғашқы ғылыми мамандадырылған қоғам Орталық Азия халықтарының әдет-ғұрыпын, салт-санасын, тарихи мекенжайларын, қолданбалы өнерін ғылыми гуманитарлық тұрғыдан зерделеді. Үйірме құрамында А. Кастанье, В.А. Каллаур, В. Смирнов, В.В. Бартольд т.б. зерттеушілер еңбек етті. Осылайша, өңірдегі ғылыми-зерттеу жұмыстары онан әрі жанданып, Сырдарияның төменгі ағысының жаңа тарихы жазыла бастады (Протоколы, 2011: 439).

Материалдар мен әдістер

Өлкетану мақсатында жүргізілген естелік жазба деректердің өңір тарихын зерттеуде маңызы жоғары. Патшалық Ресей заманында алғашқы әскери-саяси бағытта келген отарлық бірлестіктер мен орыс географиялық қоғамы мүшелерінің хатқа түсірген еңбектеріне тарихи-салыстырмалы талдау әдісін жүргізу мақаланың зерттеу ареалын кеңейте түседі. Мақалада бұл аталған ғылыми маңызы бар деректер жинақталып, зерттеу нысандарына қарай топтастырылды. Деректерді қордалау бағытында зерттеудің мазмұндық шеңбері айқындалып, өлке

өткеніне қатысты тың мағлұматтар алынды.

Жазба деректерге жан-жақты талдау жасап, соған байланысты осы өлкенің кейбір ескерткіштерін анықтау әрекетін Түркістан археология әуесқойлар үйірмесінің мүшелері қолға алды. В.В. Бартольд «Түркістанның суландыру тарихы туралы» атты іргелі зерттеуінде XX ғасырдың басына дейін белгілі болған Әмудария мен Сырдария өңірі ескерткіштерінің тарихына қатысты барлық материалдарды, соның ішінде жазба деректер мен этнографияны жинақтап берді (Бартольд, 1965).

1946 жылға дейін КСРО Ғылым академиясының ХАЭӘ-ның жұмысы С.П. Толстов айтқандай, бұл кең аумақтың ескерткіштері туралы мәліметтер өте нашар деңгейде болды, көбінесе жеке қирандылар географтардың еңбектерінде ешқандай сипаттамасыз және олардың мерзімін көрсетпей аталды. Зерттеу жұмыстарына А.В. Виноградов, Б.И. Андрианов, Б.И. Вайнберг, М.А. Итина және т.б. ғалымдар тартылып, өлкен тарихын зерттеуде өзіндік үлестерін қосты. Хорезм археологиялық-этнографиялық экспедициясы зерттеу жұмысының соңғы ширегінде Сырдың төменгі ағысындағы қалалық мәдениеттің жанданған кезі Оғыз дәуірі, шарықтау шегіне жетіп гүлденген уақыты Алтын Орда заманы деген тұжырым жасап, онан әрі өлкеде тіршілік біраз уақытқа тоқтаған деген қорытындыларға келген болатын.

1946 жылы Хорезм экспедициясының әуе барлау жұмыстарының төртінші қорытынды кезеңінде Сырдарияның көне арналары Іңкәрдария және Жаңадария арналар бойынан Жанкент, Күйік-қала, Кескен-күйік-қалары (батпақты қалалар

– С.П.), Жаңақала (Жент), Құмқала 1, 2, Қышқала (Баршынкент), Асанас (Орнас) ескерткіштерінің орны анықталып, орналасуына байланысты бірқатар ақпараттар алынды.

Нәтижелер мен талқылаулар

XIX ғасырдың ортасында Сырдарияның төменгі ағысында алғашқы орыс бекіністері пайда болып, аймақты зерттеу кеңейіп, археологиялық орындар мен жергілікті халықтың өмірі туралы мәліметтер қоры едәуір артты. Бұл хабарламалар П. Рычков, М. Мейер, А. И. Левшин, А. И. Макшеев, В. В. Григорьев, С. Ремезов және т. б. сияқты әскери шенділердің еңбектерінде көрініс тауып, мерзімді басылым беттерінде жарияланған есептері мен хабарламалары Қазақстан мен Орта Азияның басқа да зерттеушілерінің үлкен қызығушылығын тудырды.

Аймақты одан әрі зерттеу Орталық Азиядағы алғашқы ғылыми қоғамның – 1895 жылы құрылған Түркістандағы археология әуесқойларының үйірмесі (ТАӘҮ) қызметімен байланысты болды. Түркістан археология әуесқойларының үйірмесі гуманитарлық ғылымдар бағыты бойынша мамандандырылған ғылыми-өлкетану саласындағы жалғыз қоғамдық ұйым болды. Ол жиырма жылдан астам уақыт бойы (1895-1917) Орта Азия мен Қазақстанның археологиясы мен материалдық мәдениетінің тарихын зерттеу жұмыстарын жүргізді. Түркістан археология әуесқойлары үйірмесінің мүшелері Орта Азия мен Қазақстанға жасаған сапарлары кезінде өздері ашқан ескерткіштерді тіркеп қана қоймай, оларды ежелгі авторлар айтқан қалалармен сәйкестендіруге тырысты.

Шығыстанушы, археолог

В.А. Каллаур Қызылорда обылысы территориясында орналасқан ортағасырлық Жент, Асанас, Сығанақ ескерткіштерінде болып, оның төңірегінде археологиялық барлау жұмысын жүргізіп, тың, жаңа, ақпараттар жинақтап, нәтижелерін 1900 жылы «Түркістан хабаршысы» газетіне жариялап, онда бұл қалалардың моңғол шабуылы кезінде өмір сүруін тоқтатқанын жазған. (Каллаур, 1900: 13). 1911 жылдары өлкеде қызмет жасаған А. Кастанье мұндағы ескерткіштерге жалпылама сипаттама беріп «Орынбор аймағындағы ежелгі Қырғыздар даласы» атты еңбегінде жариялаған. (Лерх, 1870: 38). Кейіннен кеңестік жүйе патшалық Ресей нұсқаған бағыт-бағдар бойынша өлке тарихын онан әрі зерттеу үшін Орта Азияға әр түрлі зерттеуші ғалымдарды аттандырды. Соның ішінде өңірдің зерттелу тарихына мейілінше үлес қосқан Хорезм археологиялық-этнографиялық экспедициясы болатын (Толстов, 1948: 198). Экспедиция құрамында Н.Н. Вактурская, О.А. Вишенвская, Л.М. Левина, Б.И. Вайнберг, Е.Е. Неразик, М.И. Итина, А.В. Виноградов, М.Г. Воробьева, Ю.А. Рапопорт және т.б. зерттеушілер Сырдың төменгі ағысы ескерткіштерін зерттеу барысында қарықынды түрде еңбек етті.

С.П. Толстов жетекшілік еткен ХАЭЭ-ы Сырдан бөлініп ағатын Жаңадария арнасы бойынан ежелгі Құмқала, Жент, Асанас, Қышқала, Бетсам, Бәбіш-мола ескерткіштерінің орынын іздеп тауып, ғылыми айналымға енгізілді (Толстов және т.б, 1963: 87). Б.И. Вайнберг Кесекен-күйік ескерткішінде жүргізілген зерттеу жұмыстары барысында қаланың тұрмыс-тіршілігінен хабар беретін

бірнеше құнды заттарды тауып, талдап, оның өңделу үдерісін бағамдап, қаланы VII-IX ғғ. өмір сүрген - деп, топшылады (Толстов және т.б, 1963: 85). Сырдың төменгі ағысынан бастау алатын Алтын орда кезеңімен мерзімделетін Асанас ескерткішінде археологиялық зерттеу жұмысын жүргізген Н.Н. Вактурская қаланың жасына, орналасуына, тарихи-топографиялық құрылымына, даму еркешелігіне қатысты тың мәліметтер ұсынды (Тостов, 1948: 129). Хорезм археологиялық-этнографиялық экспедициясы Сайқұдыққала ескерткішінде зерттеу жұмыстарын жүргізіп, оның ормен қоршалған қорғаныс жүйесі бар екенін, ескерткіштің орталық бөлігі су басу әсерінен құладанып құлағанын жеткізе отырып, мұнда қақпалы қала орналасқанын сипаттайды (Толстов, 1962: 367 б). Тарихи деректерде Жөн қаласы деп кездесетін ескерткіштің орынын қазіргі таңда ғалымдар Жаңа қала ескерткішімен байланыстырып жүр. 1958 жылы ескерткіштің суландыру жүйесін Б.А. Андрианов 1961 жылы С. П. Толстов археологиялық барлау жұмыстарын жүргізіп, ескерткіштің көлемін, орналасуын, тарихи жер бедерін зерттеп, Алтын орда дәуірі мен мерзімдеді (Итина, 1999: 10-13).

ХАЭЭ-ы 1946, 1959-1961, 1972 ж.ж. Сырдың төменгі ағысындағы ортағасырлық қалаларды мұқият зерттеп, олардың көлемдерін анықтап, координаттарыналып, кейбірінде шағын қазба жұмыстарын жүргізіп, қорғаныс, суландыру жүйелеріне қатысты жаңа ақпараттар алып, бұрын ғылымға белгісіз болып келген ескерткіштерді іздеп тауып, ғылыми айналымға енгізді. Олардың қатарында: Бештам (Ор қала), Қақ-қала, Күйік, Кесекен-күйік

қалалары кешенді зерттеулерді қажет ететін, әлі күнге дейін тарихи бағасын алмаған ескерткіштер болып табылады (Толстов және т.б, 1963: 80,88; Аржанцева, 2013: 67). Зерттеуші Т. Мәми ХАЭЭ-ы жүргізген зерттеу жұмыстарын талдай келе «Кейінгі ортағасырлардағы Арал маңы ескерткіштері» деген көлемді еңбек жазып қалдырып, Жент, Баршынкент (Қышқала), Асанас ескерткіштеріне ерекше тоқталған. Онда бірқатар шағын зерттеу жұмыстарын жүргізіп, кездескен археологиялық деректерді талдап, саралай келе ескерткіштерді Алтын ордалық ғажайып сәулеттік ірі қалалар – деп, баға берген (Мәми, 2007: 63-73).

2004 жылы ел тарихын ұлттық тұрғыдан зерттеуге арналған «Мәдени мұра» жобасы іске асырылып, нәтижесінде мемлекеттік мекемелер мен мердігерлік серіктестіктер тарапынан бірқатар экспедициялар ұйымдастырылды. Осыған орай 2006-2007 ж.ж. Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институты, Шірікрабат археологиялық экспедициясы жетекшісі Ж. Құрманқұлов «Қызылорда облысының ескерткіштер жинағына» археологиялық нысандарды қосу мақсатында облыс көлемінде археологиялық барлау, қазба жұмыстары жүргізілді (Тажекеев, Дарменов, 2012: 130; Қызылорда облысы, 2011: 10).

2017-2020 жылдарда Қызылорда облысы, Тарихи және мәдени ескерткіштерді қорғау жөніндегі КММ тапсырысы бойынша ортағасырлық Жанкент, Сортөбе, Жент, Асанас, Кердері, Қышқала, Сығанақ қалаларында ауқымды археологиялық ғылыми-зерттеу жұмыстары атқарылып, нәтижесінде ескерткіштерден ашылған

нысандарда уақытша сақтау, бекіту, қалпына келтіру, аспан асты музейін жасау шаралары іске асырылды (Билалов және т.б, 2021: 158-169; Тажекеев және т.б, 2020: 211-218; Козейбаев және т.б, 2017: 2-3; Елеуов және т.б, 2018: 9; Қызылорда облысы, 2019: 5).

2021-2023 жж. Ғылым және жоғарғы Білім министрлігі тапсырысымен Әл-Фараби Қазақ ұлттық университетінің, университет археологиялық экспедициясы жетекшісі т.ғ.д., профессор М. Елеуов ортағасырлық Баршынкент (Қышқала) қаласында кешенді ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізіп, ескерткіштің жасын анықтап, кездескен археологиялық деректерден ғылым ақпарат алу үшін оларды арнайы мамандарға табыстап, нумизматикалық жәдігерлер негізінде ескерткіштің экономикалық әлеуетімен танысып, табылған тұрмыстық қолданыстағы заттарды классификациялап, қаланың суландыру, қорғаныс жүйесіне қатысты тың ақпараттар алды (Елеуов, Есен, 2020: 67, Елеуов т.б, 2022: 34-48; Елеуов т.б, 2022: 13-14; Елеуов т.б, 2023: 183-192; Taleev, Moldakhmet, 2023: 151-163).

Сыр бойының ортағасырлық қалашықтарының жоспар-құрылымын ауқымын, олардың қорғаныс жүйесін жаңа дереккөздерге сүйене отырып зерттеу арқылы және терең әрі тиянақты, археологиялық қазба ізденістерін жүргізу негізінде өткен тарихын айқын қалпына келтіруге болады.

Қалалық ескерткіштерді археологиялық тұрғыдан зерттеу және ескерткіштерді типологиялық классификациялау: қала құрылымын, қолөнерін, экономикасын, этномәдени тегін, демографиялық бейнесін және т.б. анықтап, сол арқылы қалашықтардың өлке тарихындағы рөлін, алыс-жақын

елдермен қарым-қатынасын, даму деңгейі мен үдерістерін айқындауға мүмкіндік береді.

Ортағасырлық ескерткіштерде жүргізілген археологиялық зерттеу жұмыстары бойынша алынған нәтижелерді Сырдың төменгі ағысында тіршілік еткен Оғыз, Алтын ордалық тұрғындарының тарихи-мәдени мұрасы ретінде қарастыруға болады.

Өткен ғасырдың 50-ші жылдары ашылған бұл қалаларды Хорезм археологиялық-этнографиялық экспедициясының жетекшісі, академик С.П. Толстов – «батпақтағы қалашықтар» деп аталатын жеке археологиялық мәдениет ретінде қарастырған. Алайда, «батпақтағы қалашықтарда» жүргізілген соңғы археологиялық зерттеулер қорытындылары нәтижесінде олардың негізін Жетіасар мәдениетінің өкілдері қалаған деген болжам ұсынылып жүр. Археологиялық қазба жұмыстары барысында анықталған құрылыс конструкцияларын талдау нәтижесінде Сырдың төменгі ағысын мекендеген ортағасырлық тайпалардың ру аралық, қауымшылқ қарым-қатынастарын қайта қалпына келтіруге жаңа мүмкіндік туды. Бұл құрылыс конструкцияларына ұқсас құрылыстарды көршілес жатқан Хорезм оазисіндегі ерте ортағасырлық қоныстардан көреміз.

Қорытынды

Зерттеуде Сырдың төменгі ағысы бойындағы Алтын Орда дәуірі ескерткіштерінің ортағасырлық Қазақстан тарихында алатын орнын анықтау арқылы кейбір тарихи-археологиялық мәселелерді шешу қажеттілігі көтерілді. Іңкәрдария және Жаңадария арналары бойында орналасқан ескерткіштерді жіктеп, өзара

ұқсастықтары мен ерекшеліктерін бөліп көрсетіп, олардан кездескен заттай деректерді талдау арқылы өзара мәдени сабақтастықтың мәні ашылды. Оғыз, Қыпшақ, Алтын Орда кезеңіндегі қоныстар мен елді мекендер, қалалық және далалық мәдениеттің қалыптасуы олардың заман ағымына қарай өзгеріске ұшырауы, гүлденіп дамуындағы өзіндік ерекшеліктері, сонымен қатар тарихи-топографиялық құрылымы, жобасы, жоспары, қолөнері мен өндіріс ошақтары сараланып, жергілікті айырмашылықтары анықталды.

Еуразия мәдениетінің бір бөлігін құрайтын Сырдария өзенінің төменгі ағысындағы, Алтын Орда хандарының иелігінде болған Қышқаланың қалалық мәдениетін көркейтудегі сәулеттік қала құрылысының үдерісі бағамдалды. Мәселеге осы тұрғыдан қарау арқылы өлкедегі археомәдени үдерістің жалпы заңдылықтарын анықтай

отырып, Алтын ордалықтардың қала салу мәдениетін-дегі ерекшелігі мен рөлі жөніндегі сұраққа жауап беріп, әлеуметтік, нарықтық-экономикалық, халықаралық сауда байланыстары нәтижесінде пайда болған заттай және рухани мәдениеттің жоғары болғанындығына көз жеткізілді

1946-1991 жылдар аралығында Хорезм археологиялық этнографиялық экспедициясы Сырдарияның төменгі ағысында кең көлемде зерттеулер жүргізіу барысында ашылған ескерткіштердің тарихи-топографиялық құрылымын анықтап, қазба жұмыстарын жүргізді. Осы экспедицияның ғылыми есептері Ресей Ғылым академиясы Н.Миклаухо-Маклай атындағы Этнология және антропология институтының Еуразия археология бөлімінің мұрағаттарында сақтаулы тұрған біршама деректер игерілді.

Әдебиеттер

1. Аржанцева И.А., 2013. Имперская Археология и Археологические империи: Советская Хорезмская Археологическая экспедиция // ЭО. № 6. С.65-87.
2. Бартольд В. В., 1965. К истории орошения Туркестана. Сбор.соч., т. III. М.
3. Билалов С.Ө., Тәжекеев А.А., Дарменов Р.Т., Султанжанов Ж.К., Амиргалина Г.Т., Курманиязов И.С., Назаров А.Ж., 2021. 2020 ж. далалық маусымында ортағасырлық Жанкент қаласында жүргізілген археологиялық жұмыстар // Тарих ғылымдарының докторы, профессор Мадияр Елеуұлы Елеуовтың 75 жылдық мерейтойына арналған «Ұлы Жібек жолы мен Қазақстан керуен жолдарының урбанизация үдерісіндегі маңызы» атты халықаралық далалық семинар материалдары. Алматы. 158-169 бб.
4. Елеуов М., Есен С., 2020. Қышқаланың сегіз қырлы медресесі // ҚазҰУ Хабаршысы. Тарих сериясы № 3 (98). 65-72 бб.
5. Елеуов М., Талеев Д.Ә., Есенов С., Молдахмет А., 2019. Ортағасырлық Қышқалада 2018 жылы жүргізілген зерттеулер // Марғұлан оқулары: Көрнекті қазақстандық археолог К.А.Ақышевтың 95 жылдығына арналған Халықаралық археологиялық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. Нұр-Сұлтан. 460-468 бб.
6. Елеуов М., Шагирбаев М., Молдахмет А., 2022. Ортағасырлық Қышқаладан табылған жануар сүйектеріне археозоологиялық талдау (2021 жылы табылған

остеоматериалдар негізінде) // Әл-фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті хабаршы. Тарих сериясы, №1 (104), Алматы. «Қазақ университеті». 34-48 бб.

7. Елеуов М., Талеев Д., Есен С., Құрманязов И., Молдахмет А., 2022. Қышқала қала жұртында 2022 ж. жүргізілген қазба жұмыстары // «Орталық Азияның ежелгі және дәстүрлі қоғамдарының тарихи-мәдени мұрасы: жаңа ашылымдар мен пәнаралық зерттеулер» атты «XIV Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары / Жауапты ред. Р.С. Жуматаев. Алматы: Қазақ университеті. 13-16 бб.

8. Елеуов М. Е., Петров П. Н., Талеев Д. А., Молдахмет А. А., 2023. Нумизматические находки на городище Кышқала // Stratum plus. Археология и культурная антропология. №6. 2023. (361). С. 183-192.

9. Итина М.А., Левина Л.М., Неразик Е.Е., Рапопорт Ю.А., 1999. К 60-летию Хорезмской экспедиции // ЭО. № 6. С.19-33.

10. Каллаур В.А., 1900. О следах древнего города «Джент» в низовьях Сырдарьи // ПТКЛА. Приложение №5. С.10-15.

11. Козейбаев С.А., Воякин Д.А., 2017. Отчет о научно-исследовательских работах// Археологические исследования на мавзолее Кердери, Аральского района, Кызылординской области. 83 с.

12. Козейбаев С.А., Воякин Д.А., 2017. Отчет о научно-исследовательских работах// Археологические исследования на городище Жент, Жалагашского района, Кызылординской области. 62 с.

13. Қызылорда облысы Қазақстан Республикасының тарихи және мәдени ескерткіштерінің жинағы, 2011. А.: Аруна. 504 с.

14. Қызылорда облысы Сырдария ауданындағы Қышқала қалашығына археологиялық зерттеу жұмыстарын жүргізу қызметі тақырыбы бойынша 2018 жылы атқарылған ғылыми-зерттеу жұмыстары жайлы есеп (аралық), 2019. Алматы. 83 б.

15. Левшин А.И., 1996. Описание киргиз-казачьих, или киргиз-кайсацких орд и степей. Алматы: Санат. 656 с.

16. Лерх П.И., 1870. Археологическая поездка в Туркестанский край в 1867 году. СПб., 39 с.

17. Макшеев А.И., 1856. Описание низовьев Сырдарьи // Морской сборник. Т. XXIII. № 9. С.102-114.

18. Мәми Т., 2007. Кейінгі ортағасырлардағы Арал өңірінің қалалары (XIII-XV ғғ.). Қызылорда. 252 б.

19. Протоколы заседаний и сообщений членов Туркестанского кружка любителей археологии, 2011. // Историко-культурные памятники археологии Казахстана. / Түркістан. 447 с.

20. Сыдыкова Ж.Т., 2014. Место Джанкента в средневековой истории Приаралья: огузы и их города по средневековым письменным источникам // Комплексные исследования городища Джанкент (работы 2011 – 2014 гг.). А.: «Арыс». С. 11-15.

21. Тажекеев А.А., Дарменов Р.Т., 2012. Средневековые городища Сырдарьи // Вестник КазНУ имени Аль-Фараби. Серия историческая. Алматы. № 3. С. 127-133.

22. Тажекеев А.А. Дарменов Р.Т., Назаров А.Ж., 2020. Полевая консервация и укрепление сырцовых памятников в Приаралье // Материалы международной

научно-практической конференции «Великая Степь в свете археологических и междисциплинарных исследований». Том 1. Алматы. С. 211-218

23. Толстов С.П., 1948. По следам древнехорезмской цивилизации. М.: Соцэкгиз. 212 с.

24. Толстов С.П., Жданко Т.А., Итина М.А., 1963. Археологические работы на древних руслах Сыр-дарьи // М. МХЭ. Выпуск 6. С. 77-90.

25. Толстов С.П., 1948. Древний Хорезм: Опыт историко-археологического исследования. М.: МГУ. 440 с.

26. Толстов С.П., 1962. По древним дельтам Окса и Яксарта. М.: АН СССР. 242 с.

27. Taleev, D., Moldakhmet, A. 2023. The medieval town Kyshkala (Kyshtobe) – Barshynkent (Barshynly): archaeological research, localization and dating. Kazakhstan Archeology, 3 (21), 151–163 (in English). DOI: 10.52967/akz2023.2.20.151.163.

References

1. Arzhanceva I.A., 2013. Imperskaya Arheologiya i Arheologicheskie imperii: Sovetskaya Horezmskaya Arheologicheskaya ekspediciya [Imperial Archaeology and Archaeological Empires: Soviet Xopezma Archaeological Expedition] // EO. № 6. Pp.65-87. [in Russian]

2. Bartold V. V., 1965. K istorii orosheniya Turkestana [On the history of irrigation in Turkestan]. Sbor.soch., Vol. III. M. [in Russian]

3. Bilalov S.O., Tazhekeev A.A., Darmanov R.T., Sultanzhanov Zh.K., Amirgalina G.T., Kurmaniyazov I.S., Nazarov A.Zh., 2021. 2020 zh. dalalyq mausymynda ortagasyrlyq Zhankent qalasynda zhurgizilgen arheologiyalyq zhumystar [Archaeological work carried out in the medieval city of Zhankent in the field season of 2020]// Tarih gylymdarynyn doktory, professor Madiyar Eleuuly Eleuovtyn 75 zhyldyq merejtojyna arналган «Uly Zhibek zholy men Qazaqstan keruen zholdarynyn urbanizaciya uderisindegi manyzy» atty hayqaralyq dalalyq seminar materialdary. Almaty. Pp. 158-169. [in Kazakh]

4. Eleuov M, Esen S., 2020. Qyshkalany segiz qyrly medresesi [Eight-sided Madrasa of Kyshkala]// KazUU Khabarshysy. Tarikh seriyasy № 3 (98). Pp. 65-72. [in Kazakh]

5. Eleuov M., Taleev D.A., Esenov S., Moldakhmet A., 2019. Ortagasyrlyq Qyshkalada 2018 zhyly zhurgizilgen zertteuler [Research conducted in 2018 in a medieval city Kyshkala]// Margulan oqulary: Kornekti qazaqstandyq arheolog K.A.Aqyshevtyn 95 zhyldygyna arналган Halyqaralyq arheologiyalyq gylymi-tazhiribelik konferenciya materialdary. Nur-Sultan. Pp. 460-468. [in Kazakh]

6. Eleuov M., SHagirbaev M., Moldakhmet A., 2022. Ortagasyrlyq Qyshqaladantabyлган zhanuar subjekterine arheozoologiyalyq talдаu (2021 zhyly tabылган osteomaterialdar negizinde) [Archaeozoological analysis of animal bones found in a medieval city (based on osteomaterials found in 2021)] // Al-farabi atyndagy Qazaq Ulttyq universiteti habarshy. Tarih seriyasy, №1 (104), Almaty. «Qazaq universiteti». Pp. 34-48. [in Kazakh]

7. Eleuov M., Taleev D., Esen S., Qurmaniyazov I., Moldakhmet A., 2022. Qyshqala qala zhurtynda 2022 zh. zhurgizilgen qazba zhumystary [Excavations in the city of Kyshkala in 2022] // «Ortalyq Aziyanyn ezhelgi zhane dasturli qogamdarынyn tarihi-madeni murasy: zhana ashыlymdar men panaralyq zertteuler» atty «XIV Orazbaev oqulary» halyqaralyq

gylymi-adistemelik konferenciya materialdary / Zhauapty red. R.S. Zhumataev. Almaty: Qazaq universiteti. Pp. 13-16. [in Kazakh]

8. Eleuov M. E., Petrov P. N., Taleev D. A., Moldakhmet A., 2023. Numizmaticheskie nahodki na gorodishche Kyshkala [Numismatic finds at the Kyshkala settlement]// Stratum plus. Arheologiya i kul'turnaya antropologiya. №6. 2023. (361). Pp. 183-192. [in Russian]

9. Itina M.A., Levina L.M., Nerazik E.E., Rapoport Yu.A., 1999. K 60–letiyu Xopezmskoj ekspedicii [On the 60th anniversary of the Khorezm expedition] // EO. № 6. Pp.19-33. [in Russian]

10. Kallaur V.A., 1900. O sledah drevnego goroda «Dzhent» v nizovyah Syrdari [About the traces of the ancient city “Zhent” in the lower reaches of the Syr Darya] // PTKLA. Prilozhenie №5. Pp.10-15. [in Russian]

11. Kozejbaev S.A., Voyakin D.A., 2017. Otchet o nauchno-issledovatel'skikh rabotah [Research report]// Arheologicheskie issledovaniya na mavzolee Kerderi, Aralskogo rajona, Kyzylordinskoj oblasti. 83 p. [in Russian]

12. Kozejbaev S.A., Voyakin D.A., 2017. Otchet o nauchno-issledovatel'skikh rabotah [Research report]// Arheologicheskie issledovaniya na gorodishche Zhent, Zhalagashskogo rajona, Kyzylordinskoj oblasti. 62 p. [in Russian]

13. Qyzylorda oblysy Qazaqstan Respublikasynyn tarihi zhane madeni eskertkishterinin zhinagy [Collection of historical and cultural monuments of the Republic of Kazakhstan of Kyzylorda region], 2011. A.: Aruna. 504 p. [in Kazakh]

14. Qyzylorda oblysy Syrdariya audanyndagy Qyshqala qalashygyna arheologiyalyq zertteu zhumystaryn zhurgizu qyzmeti taqyryby bojnsha 2018 zhyly atqarylğan gylymizertteu zhumystary zhajly esep (aralyq) [Report on the research work carried out in 2018 on the activities of conducting archaeological research in the village of Kishkala in the Syrdarya District of Kyzylorda region (interim)], 2019. Almaty. 83 p. [in Kazakh]

15. Levshin A.I., 1996. Opisanie kirgiz-kazach'ih, ili kirgiz-kajackih ord i stepej [Description of the Kirghiz-Cossack, or Kirghiz-Kaysak hordes and steppes]. Almaty: Sanat. 656 p. [in Russian]

16. Lerh P.I., 1870. Arheologicheskaya poezdka v Turkestanskij kraj v 1867 godu [Archaeological trip to the Turkestan region in 1867]. SPb., 39 p. [in Russian]

17. Maksheev A.I., 1856. Opisanie nizovev Syrdari [Description of the lower reaches of the Syr Darya] // Morskoj sbornik. T. XXIII. № 9. Pp.102-114. [in Russian]

18. Mami T., 2007. Kejingi ortagasyrlardagy Aral onirinin qalalary (XIII-XVIII gg.) [Cities of the Aral region in the late Middle Ages (the 13-18 th centuries)]. Qyzylorda. 252 p. [in Kazakh]

19. Protokoly zasedanij i sobshchenij chlenov Turkestanskogo kruzhka lyubitelej arheologii [Minutes of meetings and reports of members of the Turkestan Circle of Archaeology enthusiasts], 2011. // Istoriko-kulturnye pamyatniki arheologii Kazahstana. / Turkistan. 447 p. [in Russian]

20. Sydykova Zh.T., 2014. Mesto Dzhankenta v srednevekovoj istorii Priaralya: oguzy i ih goroda po srednevekovym pismennym istochnikam [The place of Zhankent in the medieval history of the Aral Sea region: Oguz and their cities according to medieval written sources] // Kompleksnye issledovaniya gorodishcha Dzhankent (raboty 2011 – 2014 gg.). A.: «Arys». Pp. 11-15. [in Russian]

21. Tazhekeev A.A., Darmanov R.T., 2012. Srednevekovye gorodishcha Syrdari [Medieval settlements of the Syr Darya] // Vestnik KazNU imeni Al-Farabi. Seriya istoricheskaya. Almaty. № 3. Pp. 127-133. [in Russian]
22. Tazhekeev A.A. Darmanov R.T., Nazarov A.ZH., 2020. Polevaya konservatsiya i ukreplenie syrcovyh pamyatnikov v Priarale [Field conservation and strengthening of raw monuments in the Aral Sea region] // Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii «Velikaya Step v svete arheologicheskikh i mezhdisciplinarnykh issledovaniy». Vol 1. Almaty. Pp. 211-218 [in Russian]
23. Tolstov S.P., 1948. Po sledam drevnekhorezmskoj civilizatsii [In the footsteps of the ancient Khorezm civilization]. M.: Soctekgiz. 212 p. [in Russian]
24. Tolstov S.P., Zhdanko T.A., Itina M.A., 1963. Arheologicheskie raboty na drevnih ruslah Syr-dari [Archaeological work on the ancient riverbeds of the Syr Darya] // M. MHE. Vypusk 6. Pp. 77-90. [in Russian]
25. Tolstov S.P., 1948. Drevnij Horezm: Opyt istoriko-arheologicheskogo issledovaniya [Ancient Khorezm: The experience of historical and archaeological research]. M.: MGU. 440 p. [in Russian]
26. Tolstov S.P., 1962. Po drevnim deltam Oksa i Yaksarta [Along the ancient deltas of the Oxus and Jaxartes]. M.: AN SSSR. 242 p. [in Russian]
27. Taleev, D., Moldakhmet, A. 2023. The medieval town Kyshkala (Kyshtobe) – Barshynkent (Barshynly): archaeological research, localization and dating. Kazakhstan Archeology, 3 (21), 151–163 (in English). DOI: 10.52967/akz2023.2.20.151.163.

Молдахмет А.А.¹

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби
Алматы, Казахстан
e-mail: arhadkz@mail.ru

ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ГОРОДОВ ЭПОХИ ЗОЛОТОЙ ОРДЫ В НИЗОВЬЯХ СЫРДАРЬИ

Аннотация. В статье описана история городов нижнего течения реки Сырдарья в эпоху Золотой Орды. Средневековая археология нижнего течения Сырдарьи мало изучена и освещена в научных трудах отечественных и зарубежных исследований. В 40-60 годы XX века Хорезмская археолого-этнографическая экспедиция провела первые разведочные раскопки в Жентском, Кескен-Куйюк-Кала поселениях, что позволило выявить археологию памятников огузской эпохи. По этой причине данные исследований не смогли наглядно показать на практике границы распространения городской культуры в нижнем течении Сырдарьи.

Археологические исследования Казахского национального университета имени аль-Фараби на месте города Кышкала в рамках научно-исследовательского проекта «Средневековая Кышкала (Баршынкент):

в контексте городской культуры эпохи Золотой Орды» внесли новый материал в средневековую культуру степей Евразии в нижнем течении Сырдарьи (малоизученный регион), в том числе Казахстана.

В 40-60 годы XX века Хорезмская экспедиция, наряду с многолетними разведывательными работами, на основании обширных научно-исследовательских работ, проведенных в окрестностях Кышкалы, вдоль каналов Инкардария и Жанадария, выявила несколько новых памятников, характерных для эпохи Золотой Орды.

Ключевые слова: Сырдарья, Жанадария, Золотая орда, разведка, раскопки, история исследований, письменные данные.

Для цитирования: Молдахмет А.А., История изучения городов эпохи Золотой Орды в низовьях Сырдарьи // Мәдени Мұра. 2024. №1 (104). 105-117 с. (Каз.)

DOI: <https://doi.org/10.47500/2024.v17.i1.08>

Moldakhmet A.A.¹

¹Al-Farabi Kazakh National University

Almaty, Kazakhstan

e-mail: arhadkz@mail.ru

THE HISTORY OF THE STUDY OF THE CITIES OF THE GOLDEN HORDE ERA IN THE LOWER REACHES OF THE SYR DARYA

Abstract. The article describes the history of the cities of the lower reaches of the Syr Darya River in the era of the Golden Horde. The medieval archeology of the lower reaches of the Syr Darya has been little studied and covered in the scientific works of domestic and foreign studies. In the 40-60 years of the 20th century, the Khorezm Archaeological and Ethnographic Expedition conducted the first exploratory excavations in Zhent, Kesken-Kuyuk-Kala settlement, which allowed the discovery of archaeological sites of the Oguz era. For this reason, studies have not been able to demonstrate in practice the boundaries of urban culture in the lower Syr Darya.

Archaeological research of the al-Farabi Kazakh National University on the site of the city of Kyshkala within the framework of the research project "Medieval Kyshkala (Barshynkent): in the context of urban culture of the Golden Horde era" has introduced new material into the medieval culture of the steppes of Eurasia in the lower reaches of the Syr Darya (a little-studied region), including Kazakhstan.

In the 40-60 years of the 20th century, the Khorezm expedition, along with many years of reconnaissance work, based on extensive research work carried out in the vicinity of Kyscales, along the canals of Incardaria and Zhandaria, revealed several new monuments, of the Golden Horde.

Keywords: Syr Darya, Zhanadarya, Golden Horde, exploration, excavations, research history, written data.

For citation: Moldakhmet A.A., The history of the study of the cities of the Golden Horde era in the lower reaches of the Syr Darya // Madeni mura. 2024. №1 (104). 105-117 p. (in Kaz.)
DOI: <https://doi.org/10.47500/2024.v17.i1.08>

Автор туралы мәлімет:

Молдахмет А.А., Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, археология, этнология және музейтану кафедрасының докторанты, Алматы, Қазақстан.

Сведения об авторе:

Молдахмет А.А., докторант кафедры археологии, этнологии и музеологии Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Information about the author:

Moldakhmet A.A., doctoral student of the Department of archaeology, ethnology and museology of al-Farabi Kazakh national University, Almaty, Kazakhstan.